

XX ASR O'ZBEK NASRIDA CHAVANDOZ OBRAZI

Asatullayeva Durdona Asatullayevna

*Termiz davlat universiteti o'zbek filologiyasi
fakulteti filologiya tillarni o'qitish: o'zbek tili
ta'lim yo'nalishi 4-bosqich talabasi*

Annotatsiya. *Maqolada XX asr o'zbek adabiyoti, jumladan, o'zbek nasrida yaratilgan asarlarda milliy va umumbashariy qadryatlarimizdan biri sanalgan chavandozlik obrazi, ot va inson o'rtasidagi munosabatlarning asarlarda namoyon bo'lishi borasida so'z yuritilgan. Shu bilan birga ushbu maqolada ot obrazi bilan bog'liq epizodlarning asarlarda uchrashi, qolaversa, o'zbek xalqiga xos bo'lgan chavandozlik san'atining nafaqat, adabiyot, balki inson hayotida nechog'lik o'rin egallashi, ot va inson munosabati faqatgina oddiy hodisa sifatida emas, balki insonparvarlik, hayvonlarga bo'lgan mexr-qibat, jasorat darajasida baholanishi o'zining go'zal talqini topgan.*

Tayanch so'zlar: *Ot timsoli, xalqona xarakter, chavandozlik, milliy qadryatlar, Shukr Holmirzayev, Odil Yoqubov, Abdulla Qodiriy.*

Аннотация. *В статье рассматривается узбекская литература XX века, в частности произведения узбекской прозы, в которых освещается образ наездника как одного из национальных и общечеловеческих ценностей, а также взаимоотношения человека и лошади. Кроме того, в статье анализируется появление эпизодов, связанных с образом лошади в художественных произведениях. Подчеркивается, что искусство наездничества, присущее узбекскому народу, занимает важное место не только в литературе, но и в жизни человека. Отношения между человеком и лошадью трактуются не как простое явление, а как проявление гуманизма, доброты к животным и мужества, находя своё художественное и глубокое отражение.*

Ключевые слова: *образ лошади, народный характер, наездничество, национальные ценности, Шукр Холмирзайев, Адил Якубов, Абдулла Кодирий.*

Annotation. *This article discusses 20th-century Uzbek literature, particularly works of Uzbek prose, focusing on the image of the horseman as one of the national and universal values, as well as the relationship between humans and horses. In addition, the article examines the occurrence of episodes related to the image of the horse in literary works. It emphasizes that the art of horsemanship, which is characteristic of the Uzbek people, occupies an important place not only in literature but also in human life. The relationship between humans and horses is interpreted not as a simple phenomenon, but as an expression of humanity, compassion for animals, and courage, presented in a profound and artistic way.*

Keywords: *horse image, folk character, horsemanship, national values, Shukur Holmirzayev, Odil Yaqubov, Abdulla Qodiriy.*

XX asr o‘zbek nasri milliy o‘zlikni anglash, tarixiy xotirani tiklash va xalq ruhiyatini badiiy aks ettirish jarayonida alohida bosqichni tashkil etadi. Bu davr adabiyotida yaratilgan obrazlar tizimi orqali xalqning turmush tarzi, qadryatlari va ma’naviy dunyosi chuqur yoritilgan. Milliy adabiyotimizning dastlabki davrlaridayoq xayvonlar tasviri adabiy jarayonning bir qismi sifatida e’tirof etiladi. Badiiy adabiyotda otlar muhim ramziy va allegorik ahamiyat kasb etib kelgan. Oddiy qilib aytganda, chavandozlik san’ati — bu inson va otning ruhiy va jismoniy uyg‘unligi, jasorat va sabr bilan birga ifodalanadigan go‘zal mahoratdir. Asarlarda esa ot va inson o‘rtasida quriladigan bu munosabat ma’lum bir badiiy yuk tashish, qahramonlar xarakterini ochib berish, o‘zbek xalqining milliy madaniyatini keng ommaga tanitishdek muhim vazifalarni bajargan desak, mubolag‘a emas. Chavandoz obrazi o‘zbek xalqining ko‘p asrlik tarixiy hayoti va madaniyati bilan bevosita bog‘liqdir. Ot va inson o‘rtasidagi aloqadorlik, sadoqat va uyg‘unlik bu obrazning asosiy mohiyatini tashkil etadi. Adabiyotshunoslarning ta’kidlashicha, “milliy obrazlar xalqning ruhiy xotirasini saqlovchi va uni badiiy shaklda ifodalovchi asosiy vositadir”. Shu jihatdan qaraganda, chavandoz obrazi XX asr o‘zbek nasrida nafaqat etnografik detal, balki chuqur ramziy ma’noga ega badiiy timsol sifatida namoyon bo‘ladi. Yana bir ilmiy qarashga ko‘ra, “ot va chavandoz obrazi turkiy xalqlar tafakkurida erkinlik, harakat va jasoratning ajralmas belgisi sifatida shakllangan”. Demak, bu obraz orqali yozuvchilar xalqning ichki ruhiy kuchini, erkinlikka intilishini va milliy g‘ururini ifodalashga erishganlar.

XX asr o‘zbek nasrida chavandoz obrazi turli badiiy vazifalarni bajaradi. U ayrim asarlarda bevosita obraz sifatida ko‘rinsa, boshqa hollarda epizodik detal yoki ramziy unsur sifatida uchraydi. Bu obrazning talqini asosan ikki yo‘nalishda rivojlangan:

1. Qahramonlik va romantik talqin — bunda chavandoz jasorat, kuch va mardlik timsoli sifatida tasvirlanadi.
2. Realistik talqin — bunda chavandoz oddiy inson sifatida, hayotiy muammolar bilan birga beriladi.

Masalan, Abdulla Qodiriyning “O‘tgan kunlar” romanida ot va chavandozlik bilan bog‘liq lavhalar milliy muhitni yaratishda muhim rol o‘ynaydi. Asarda Otabek obrazi orqali mardlik, epchillik va qat’iyat kabi fazilatlar namoyon bo‘ladi. Tadqiqotchilar ta’kidlaganidek, “Qodiriy romanlarida har bir detal, jumladan ot va chavandozlik unsurlari qahramon xarakterini ochishga xizmat qiladi”.

Odil Yoqubovning “Ulug‘bek xazinasi” asarida otliq qahramonlar tarixiy voqealarning harakatlantiruvchi kuchi sifatida tasvirlanadi. Bu yerda chavandozlik jangovar mahorat va strategik tafakkur bilan bog‘liq holda beriladi.

Chavandoz obrazi ko‘pincha qahramonning ichki dunyosini ochishda xizmat qiladi. Otga munosabat orqali qahramonning fe’l-atvori, irodasi va ma’naviy qiyofasi yoritiladi. Adabiyotshunoslikda bu haqida shunday qarash mavjud: “Insonning tashqi harakati uning ichki dunyosini ifodasidir”. Masalan, otni sevuvchi va uni asrab-avaylovchi qahramonlar

odatda mexribon, sadoqatli va matonatli inson sifatida tasvirlanadi. Aksincha, otga beparvo munosabatda bo'lgan obrazlar orqali salbiy xarakter ochiladi.

Shukr Xolmirzayev ijodida chavandoz obrazi o'zining mukammal talqiniga ega deyishimiz mumkin. Xolmirzayev asarlaridan biri – “ Ot egasi” hikoyasida ot obrazi orqali insonning ma'naviy boyligi, g'ururi va merosiga sadoqat tushunchalari tasvirlanadi. Bu hikoyada bosh qahramon Inodning otiga bo'lgan mexr-ehitromi uning hayotiy qadriyatini aks ettiradi: bu yerda ot faqat hayvon emas, balki jasorat va sadoqat ramzi.

Abdulla Qodiriyning “ Uloqda” hikoyasi badiiy adabiyotimizda kichik epik janr bo'lib hayot hodisalarini ixcham holda ifoda etadigan nasriy asar turi hisoblanadi. Ko'p o'quvchilar hikoyani siyosiy, ijtimoiy yoki axloqiy kontekstlarda tahlil qilsa-da, badiiy tafakkurda chavandozlik san'ati ham ramziy va badiiy jihatdan o'ta muhim o'rin tutadi. “Uloqda” hikoyasida chavandozlik san'ati ko'proq ramziy badiiy vosita sifatida namoyon bo'ladi. U oddiy sport yoki jang san'ati emas, balki, insonning ichki olami, qaror va ma'suliyat tuyg'usi, tabiat bilan uyg'unlik, irodaviy matonat singari tushunchalarni mustahkamlash vositasi bo'lib xizmat qiladi. Qodiriy mavhum fikrlarni aniq ramzlar va hayotiy obrazlar orqali ifodalash san'atida ot va chavandozlik motivlaridan mahorat bilan foydalanadi. “ Uloqda” – bu faqat hikoya emas, balki insonning hayotiy tajribalari, qaror qabul qilishdagi murakkabliklari va ma'naviy o'sish yo'lini ochib beradigan asardir. Hikoya o'zbek realizmining klassik namunasi sifatida adabiyotshunoslar tomonidan yuqori baholanadi.

Xulosa qilib aytganda, XX asr o'zbek nasrida chavandoz obrazi ko'p qirrali badiiy timsol sifatida shakllangan. U orqali yozuvchilar xalqning milliy xarakteri, tarixiy xotirasi va ma'naviy dunyosini aks ettirganlar. Ayniqsa, Shukr Xolmirzayev, Abdulla Qodiriy singari yozuvchilar ijodida bu obraz o'zining eng mukammal, hayotiy va chuqur falsafiy talqinini topgan. Chavandoz obrazi nafaqat tashqi harakat, balki inson ruhining erkinligi va ichki kuchining ifodasi sifatida ham muhim ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Boboxonov.M “ Milliy ma'naviy qadriyatlar talqini”. Jahon adabiyoti, 2025-yil.
2. Abdumajidov. R “Abdulla Qodiriy – o'zbek realistik romanining yaratuvchisi”, Samarali ta'lim va barqaror innovatsiyalar jurnali .
3. A. Qodiriy “Diyor bakr: she'rlar, hikoyalar, sahna asarlari, hangoma, flyeton, maqolalar”. Toshkent: “ Yangi asr avlodi” 2007-yil.
4. Abdulla Qodiriy “ Uloqda” hikoyasi.
5. Shukr Xolmirzayev “ Ot egasi” hikoyasi.
6. Odil Yoqubov “ Yulduzli tunlar ” romani.